

Den gyllene världen

Slöjd-Detaljer®

Detta häfte behandlar först och främst oljeförgyllning, men tar även upp sådana saker som polimentförgyllning, de olika metallerna, verktygen, o.s.v. Redan i inledningen är det bra påpeka att kapitlet polimentförgyllning inte bör följas som en arbetsbeskrivning, utan endast generellt förklarar tillvägagångssättet. Om man är intresserad av polimentförgyllning bör man ägna en längre tids studier åt detta. Observera: om man vill laga ett förgyllt föremål bör man ta det till en fackman eftersom skadan kan vara så oändligt mycket större än den ser ut.

2. Guld

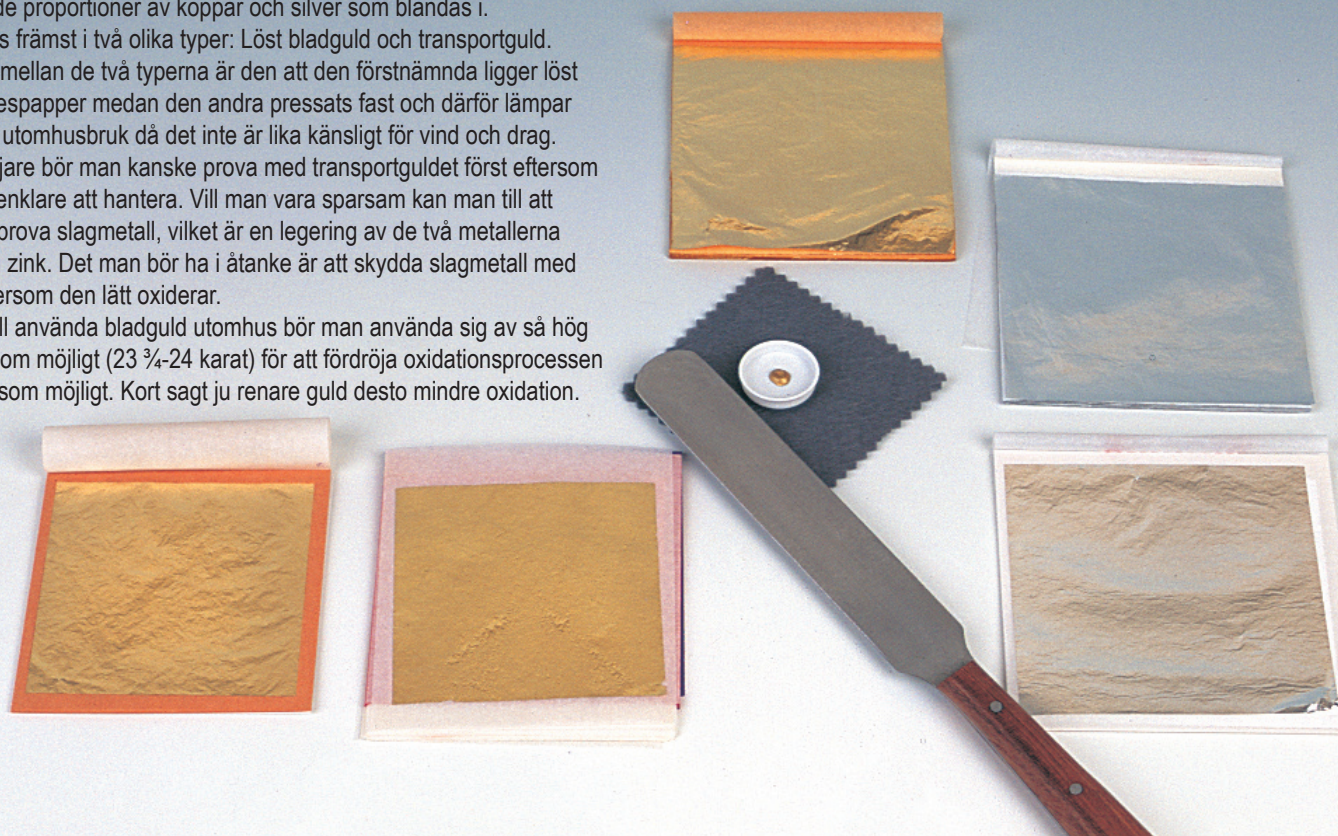
Köps vanligen i böcker om 25 st. blad. Det finns i de flesta karathalterna och mängder av olika nyanser. Nyanserna bestäms av karathalten, tjockleken och de proportioner av koppar och silver som blandas i.

Guldet finns främst i två olika typer: Löst bladguld och transportguld.

Skillnaden mellan de två typerna är den att den förstnämnda ligger löst mellan silkespapper medan den andra pressats fast och därför lämpar sig mer för utomhusbruk då det inte är lika känsligt för vind och drag.

Som nybörjare bör man kanske prova med transportguldet först eftersom det just är enklare att hantera. Vill man vara sparsam kan man till att börja med prova slagmetall, vilket är en legering av de två metallerna koppar och zink. Det man bör ha i åtanke är att skydda slagmetall med en lack eftersom den lätt oxiderar.

Om man vill använda bladguld utomhus bör man använda sig av så hög karat halt som möjligt (23 ¾-24 karat) för att fördröja oxidationsprocessen så mycket som möjligt. Kort sagt ju renare guld desto mindre oxidation.

Bladsilver

Är en mindre använd produkt, men kan vara nog så effektiv om man vill göra inläggningar i förgyllningar. Problemet med bladsilver är att det oxiderar oerhört snabbt och därför måste man alltid skydda det med lack. Alternativet är slagaluminium. Aluminium oxiderar inte men å andra sidan kan man inte poler upp den till någon glans utan den förblir matt.

3. Verktyg, polimentförgyllning

Krita

här bör man ha tillgång till 3 olika kriter: Grundkrita, påbyggnadskrita och finkrita. Dessa benämns vidare under polimentförgyllning.

Animaliskt lim

Även här finns en rad olika versioner, varav vi kan nämna Harlim, Pärlim och Gelatin.

Boluslera

En lera som blandas med lim, vatten, m.m. för att bli poliment. Leran finns i olika färger: rött, gult, m.fl. och dess har stor betydelse för slutnyansen på förgyllningen. Oftast läggs guld, silver och metaller på gult poliment om man vill ha en matt yta. Det är själva polimentleran som gett förgyllningstekniken dess namn.

Guldläggardyna

Dyna av kalvskinn med pergament som skydd för blåst och drag. På undersidan bör det finnas hållare för kniv och pensel, samt en ögla för tummen. Används för att skära guld på.

Guldläggarkniv

En kniv för att skära bladguld med. Levereras ofta oslipad varför den då först bör slipas och sedan mattas ned tills den inte riskerar att skära igenom kalvskinnet på dynan.

Förgyllarpensel

Mjuk pensel för att blöta poliment med spritlösning så att bladguldet fäster.

Guldläggare

Mjuk, bred pensel som användes för att lyfta upp bladguld från dynan till förgyllningsobjektet.

4. Polimentförgyllning

Till att börja med är det bra påpeka att polimentförgyllning inte är något som man läser sig till utan bör snarare ägna någon termins studier åt. Polimentförgyllning bygger nämligen mycket på ren känsla som man bara kan få genom praktisk erfarenhet.

Detta kapitel berör endast polimentförgyllning av träföremål mycket enkelt.

Limdränkning

Träföremålet uppruggas med slippapper. Eventuella kvistar kan tas bort, och hålen kan fyllas med kredering. Det animaliska limmet ska smältas i vattenbad tills det blir rinnande. Träet limdränkes med pensel varpå det torkas av och och slipas ytligt. Behandlingen bör upprepas en extra gång.

Grundkredering

I detta moment användes grundkritan vilket är en s.k. "vass" stenkrita. 1 del stenkrita blandas med 1 del påbyggnadskrita, t.ex. Malmökrita. Denna blandning blandas sedan med stamlösning bestående av lim och vatten. Kritan hålls i stamlösningen och får sjunka till botten. Där för den ligga och lösas upp över natten innan man får röra om den. Rör inte om när kritan hålls i, för då bildas luftbubblor. Kredering stöpplas på objektet för att bilda toppar. När den härdat läggs ytterligare ett lager på. När krederingen härdat slipas den till en slät yta, men om man vill kan man även här stöppla krederingen så påbyggnadskrederingen fäster bättre.

Påbyggnadskredering

Här använder man sig nu av en påbyggnadskrita t.ex. Malmökrita. Kritan löses liksom grundkrederingen i stamlösning. Denna kredering läggs på i ca 7 lager tills man uppnår erforderlig tjocklek. Slutligen avslipas påbyggnadskrederingen.

Slutkredering

Slutkrederingen kräver användande av finkritor. Första lagret läggs med Champagnekrita och i andra lagret används Boulognekrita. Bägge dessa kallas finkritor. De är rivna, ej slammade. Även dessa kritor löses i stamlösning. När den sista krederingen härdat, görs en noggrann avslipning. Här efter kan man använda sig av en fuktad pensel för att släta ut eventuella sliprepor. Om man vill få mönster i förgyllningen är det nu dags gravera i krederingen.

Poliment

Boluslera är en polimentlera som kan köpas i riven form, men även blandat (med lim, etc.). I den blandade tillsätts äggvita eller gelatin för att ge rätt konsistens och rätt "svikt". Resultatet av blandningen, polimentet, strykes på i 3 lager varefter den sedan borstas och avdammas.

Agatstenar

En mycket fint slipad sten som finns i olika former för olika profiler och ytor. Med denna poleras guld till högsta glans. Man ska vara försiktig så att den inte repas, för i så fall måste den slipas om.

Guldet

Guldet beskärs nu på guldläggardynan. Öppna boken med bladguld. Håll guldläggarkniven strax över bladet och blås sedan försiktigt så att bladet lyfter sig och viks över kniven. Bladet lyfts nu över till dynan där det läggs upp i en vändningsrörelse (ungefär som när man vänder pannkakor). När du inte har veck eller revor i bladet kan du blåsa bestämt ned på mitten av bladet så att det slätar ut sig. Skär nu till lagom stora bitar med kniven. Ju större bitar desto färre skarvar. Guldläggaren stryks nu genom håret för att bli lagom fet och trycks därefter bestämt (ej hårt) ned på bladguldet.

Medan guldläggaren hålls i ena handen, stryks polimentet flödigt med spritlösning med förgyllarpensel. Spritlösningen består av vatten, lim och sprit. Använd helst 96 %-ig sprit, men även t-sprit kan användas.

Tryck nu fast bladet mot polimentet. Skulle det inte lossna från guldläggaren kan en torr pensel användas för att trycka igenom guldläggaren. Vid polimentförgyllning läggs guldet alltid i fördjupningarna först och sedan på de förhöjda punkterna. När guldet torkat fast, poleras det med agatsten.

Använder man sig av den billigare slagmetallen måste man använda guldgrund (se oljeförgyllning) istället för spritlösning.

Observera att polimentet måste vara helt slätt och dammfritt. Minsta fel syns rakt igenom och kommer antagligen slita hål på guldet när man polerar det med agatstenen. Poliment förgyllning kan inte användas utomhus. Förgyllda föremål bör inte heller dammtorkas med fuktiga trasor eftersom guldet då nästan genast släpper från sitt underlag.

5. Oljeförgyllning, verktygen

Guldläggardyna, guldläggare och guldläggarkniv, se Verktyg, polimentförgyllning. Schellack finns i olika toner, t.ex. gula och färglösa. Lämpligt elastisk lack som kan användas som grund för att tätta underlaget. Transportguld är fäst mot silkespapper och kan enkelt klippas till med en sax. Guldgrund: Raffinerad linolja med olika torktider där 3 och 12 timmar tillhör de vanligaste. Vattenbaserad guldgrund som är förgyllningsbar från 15 min upp till 48 timmar efter påföringen. Kan dock inte användas utomhus. På de ställen i kommande kapitel om oljeförgyllning där guldgrund förekommer kan denna bytas ut mot vattengrund, så vida det inte gäller utomhusbruk.

6. Oljeförgyllning

Namnet Oljeförgyllning kommer utav att guldet fästs på en guldgrund som till största delen består av en fin raffinerad linolja. Oljeförgyllning är ett enklare sätt att förgylla. Alla ytor kan i princip oljeförgyllas. Dock behöver de behandlas på olika sätt. När man arbetar med guldgrunder måste man komma ihåg att de angivna torktiderna inte alltid stämmer överens till 100 %. De beror även på luftfuktighet, värme m.m.

För inomhusbruk kan alla guldsorter och bladmetaller användas.

Att tänka på:

Grundningen av objektet måste vara fast och tät, här behövs inga särskilda lackupbyggnader. Förgyllningar med silver, slagmetall och mindre rena guldsorter överlackeras för att förhindra oxidering.

För utomhusförgyllning bör endast guldtyper med 23 ¾-24 karat användas. Istället för silver kan man använda sig av bladaluminium då denna inte oxiderar. Att tänka på:

Underlaget måste vara helt väderbeständigt. Metaller ska behandlas med rostskydd. Man måste komma ihåg att guldgrunden och bladguldet inte fyller slutmålningsens funktion utan endast är en dekoration ovanpå den. Därför är det viktigt att materialet är behandlat på ett sätt som klarar av utomhusbruk.

Förbehandling av olika material för utomhusförgyllning.

Zink: Föremålet tvättas med en 10 %-ig syralösning (ex. vis Ta-De betbad) för att ta bort fett och andra föroreningar. Tvätta helst 2 gånger. Här efter rengörs föremålet från syrester och torkas genast. Nu målas föremålet med polyuretanlackfärg, förslagsvis gul, i 3 lager. Kontrollera att färgfabrikanten anger att färgen är lämplig för zink.

Koppar: Rengör med 10 %-ig saltsyralösning och slipa samtidigt bort korrosionsrester. Tvätta grundligt bort alla syrester med vatten. Nu grundas föremålet med rostskyddsprimer. Ovanpå detta lägges sedan tre lager akrylhartsackfärg.

Trä: Barträd grundas först med en antimögelgrundfärg. Grundmålas med färglös eller svagt pigmenterad färg på alkydhartsbas. Härpå lägges två lager förberedande lackfärg för utomhusbruk och slutligen ett lager färgad alkydhartsackfärg.

Mineraler: Utomhusförgyllningar på mineralbotten som puts och betong är ovanliga men inte omöjliga. Tvätta putsen och låt sedan torka. Grunda nu med lösningsmedelbaserad putsgrund. Slutmåla sedan med två lager alkydhartsackfärg.

Sten: De flesta stenar har icke-sugande ytor. På dessa kan guldgrunden läggas direkt. Exempel på stenar med sugande ytor bl.a. sandsten och kalksten. Dessa grundas med schellack innan guldgrunden läggs på.

Färgerna eller lackerna som man använder sig av vid grundning av objektet slår igenom guldet och påverkar dess slutliga nyans.

När man har uppnått en icke sugande yta stryks föremålet tunt och jämnt med guldgrund. De ytor som man inte vill förgylla kan kalkas, så att man är helt säker på att inget riskerar fastna där. Guldgrunden ska ligga på tills den är lagom klabbig, normalt enligt angiven tid på etiketten. Är man osäker kan man dra med fingret på guldgrunden. När tiden är rätt ska man höra ett lagom högt pip (gnissel). Det är viktigt att ytan är helt slät och fri från damm. Vid guldläggningen läggs guldet på förhöjningarna först sedan i fördjupningarna. Detta så att bladet kan kana ner på det tidigare lagda guldet.

Vid silverläggning går man tillväga samma sätt som vid guldläggning. För att förhindra oxidation kan man lägga på ett lager vit schellack eller zaponlack. Man kan dock, för att få ett äldre utseende, påskynda oxideringen genom att stryka silvret med svavellever, en blandning av svavelsyra och saltsyra.

Oljeförgyllning kan endast poleras upp något. Resten avgörs av guldgrunden. Ju blötare guldgrund desto mattare guld.

Guldet läggs direkt på guldgrunden med guldläggaren (för hantering av guldläggaren se avdelning 4 om polimentförgyllning). Används transportguld, var noga med att, när guldet väl fått kontakt med guldgrunden, inte skjuta silkespappret i sidled för då brister guldet. Bladguldet duttas fast med förgyllarpenseln.

När allt guld applicerats på guldgrunden används en bomullstuss som gnidits i bivax för att polera upp guldet. Var noga med att täcka alla ytor där guldgrunden ligger fri, annars fastnar bomullen genast där i.

7. Patinering

En del använder sig av patinering för att framhäva håligheter mer. Patinan tillblandas av kokt linolja och balsamterpentin samt färgpigment av önskad nyans. Blandningen strykes på föremålet där det får ligga och dra en stund. Sedan torkas det bort. Var noga med att inte lägga på patineringen förrän guldet är helt genomtorrt, efter 2-3 dygn.